

Озеран Алла

доктор економічних наук, професор,
Талліннський технологічний університет,
м. Таллінн, Естонія

alla_ozeran@ukr.net

НАПРЯМИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СФЕРІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Анотація. У статті проаналізовано сучасні напрями наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку, зокрема в контексті змін у класифікації спеціальностей вищої освіти України. Розглянуто проблематику звуження можливих дослідницьких тем через використання назви спеціальності «Облік і оподаткування», що не охоплює аналіз, контроль та аудит. На основі аналізу захищених дисертацій за останні п'ять років визначено основні напрями наукових досліджень та актуальні виклики для облікової науки. Запропоновано зміну назви спеціальності на «Облік, аналіз і контроль» для більш точного відображення змісту наукових досліджень та відповідності сучасним потребам науки й практики.

Ключові слова: бухгалтерський облік, аналіз, аудит, контроль, оподаткування, наукові дослідження.

Annotation. The article analyzes modern directions of scientific research in the field of accounting, in particular in the context of changes in the classification of specialties of higher education in Ukraine. The issue of narrowing possible research topics due to the use of the specialty name «Accounting and Taxation», which does not cover analysis, control and audit, is considered. Based on the analysis of defended dissertations over the past five years, the main directions of scientific research and current challenges for accounting science are identified. It is proposed to change the

name of the specialty to «Accounting, Analysis and Control» to more accurately reflect the content of scientific research and meet the modern needs of science and practice.

Key words: *accounting, analysis, audit, control, taxation, scientific research.*

Вступ і постановка проблеми. Сучасний світ перебуває на етапі глибоких трансформацій, що визначають новий формат суспільного, економічного та технологічного розвитку. Ця стадія характеризується зміною економічних моделей, соціальних структур та культурних підходів, що зумовлено цифровізацією, глобалізацією та інтелектуалізацією усіх сфер життя. У цих умовах зростатиме значення економічної діяльності, пов'язаної з інформаційним забезпеченням усіх сфер суспільного життя. Такою діяльністю є бухгалтерський облік, який окрім суто прикладної функції, має глибоку теоретичну основу, що дозволяє розглядати його як самостійну наукову дисципліну.

Останніми роками відбулися зміни в назві паспорта спеціальності. З 1997 року у системі вищої освіти України використовувалась назва спеціальності 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» [1]. У 2015 році в рамках оновлення переліку галузей знань і спеціальностей вищої освіти в Україні назва спеціальності змінилася на «Облік і оподаткування», шифр 071 [2].

Крім того, на основі реформ законодавства у 2014-2016 роках, зокрема Закону «Про вищу освіту» [3], який адаптував систему присудження наукових ступенів до європейських стандартів, в Україні почалася підготовка докторів філософії. За даними національного репозитарію академічних текстів перші захисти за новими вимогами відбулися у 2020 році [4]. У таблиці 1 наведено кількість захищених дисертацій за вищими навчальними закладами за період з 2020 по 2024 роки за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Таблиця 1 свідчить, що за останні п'ять років в Україні було захищено всього 54 дисертації у сфері бухгалтерського обліку.

Таблиця 1

**Кількість захищених дисертацій
з бухгалтерського обліку та оподаткування
в Україні (2020-2024 роки)***

№ з/п	ЗВО	2020	2021	2022	2023	2024	всього	Питома вага, %
1	ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»	1	4		3	1	9	16,67
2	Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»	1			2	4	7	12,96
3	Західноукраїнський національний університет	1	1		2	3	7	12,96
4	Державний університет «Житомирська політехніка»	1	2	1	1	1	6	11,11
5	Київський національний торговельно-економічний університет (Державний торговельно-економічний університет)		2		1	2	5	9,27
6	Одеський національний економічний університет	1	1			1	3	5,56
7	Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця	1	1		1		3	5,56
8	Вінницький національний аграрний університет	1	1				2	3,70
9	Львівський національний університет імені Івана Франка.		1			1	2	3,70
10	Львівський торговельно-економічний університет		1			1	2	3,70
11	Національний університет біоресурсів і природокористування України		1		1		2	3,70
12	Інші		5			1	6	11,11
13	Всього	7	20	1	11	15	54	100

*Джерело: сформовано на підставі

При цьому лідирують такі університети як КНЕУ імені Вадима Гетьмана (16,67%), ННЦ «Інститут аграрної економіки» (12,96%) та Західноукраїнський національний університет (12,96%).

Слід відмітити, що ці університети тримали першість із кількості захищених дисертації за період з 1991 по 2020 роки, про що свідчать дослідження проф. Ю.А. Кузьмінського та проф. С.В. Свірко [5].

Далі пропонуємо дослідити напрями досліджень у сфері бухгалтерського обліку за останні п'ять років. Слід відмітити, що сучасний бухгалтерський облік є динамічною наукою, що розвивається під впливом глобальних економічних тенденцій, цифровізації та змін у законодавчому полі. Здійснивши аналіз дисертаційних робіт, захищених з 2020 по 2024 рік, нами узагальнено напрями досліджень за темами і галузями економіки (табл. 2).

Таблиця 2

Напрями досліджень за темами і галузями економіки*

Напрями досліджень	Усі види діяльності	Промисловість	Торгівля	Банки	Державний сектор/ бюджетна сфера	Аграрний сектор	Інноваційна діяльність	ІТ-сфера	Війна та післявоєнна відбудова	Разом
Фінансова звітність	2									2
Управлінський облік		1	1	1	1	1		1		6
Витрати і доходи, фінансові результати	2	3				3				8
Сталий розвиток, інтегрована звітність	3					2				5
Фінансові інструменти	2					1				3
Економічна безпека	1									1
Криптовалюта	2									2
Професія бухгалтера	1									1
Основні засоби					1				1	2
Нематеріальні активи	3									3
Запаси							1			1
Логістична діяльність, публічні закупівлі, ЗЕД, державна допомога	2	1			1					4
Аналіз і аудит	4		1		1		1			7
Обліково-аналітичне забезпечення		1				1		1	1	4
Оподаткування, трансфертне ціноутворення	4					1				5
Разом	26	6	2	1	4	9	2	2	2	54

**Джерело: сформовано на підставі*

Отже, поряд з традиційними темами, що стосуються методики та організації обліку та аналізу доходів, витрат, фінансових результатів, необоротних матеріальних та нематеріальних активів, запасів з'явилися напрями, обумовлені новими об'єктами бухгалтерського обліку, зокрема: криптовалютою, електронними грошима, фінансовими інструментами. Наші дослідження показують, що оцифрування бізнес-процесів, можливості

застосування блокчейн-технологій, хмарних сервісів та великих даних (Big Data) у бухгалтерському обліку та аудиті набувають подальшої актуальності. Одним із ключових напрямів досліджень залишається адаптація української системи бухгалтерського обліку до МСФЗ.

Дослідники аналізують новітні методи управлінського обліку та контролінгу, що допомагають оптимізувати витрати, підвищувати продуктивність і розробляти ефективні стратегії управління фінансами підприємства. Дослідження методів управлінського обліку стосуються усіх галузей економіки та різноманітних видів діяльності, включаючи підприємства бюджетної сфери.

Здобувачі ступеню доктора філософії вивчали побудову обліку логістичної та зовнішньо-економічної діяльності, особливості обліку публічних закупівель на державних підприємствах та державної допомоги.

Зростає значення досліджень у сфері обліку для досягнення цілей сталого розвитку, формуванні інформації про показники екологічного та соціального впливу в інтегрованій звітності.

Економічна нестабільність, спричинена повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, зумовила необхідність розгляду нових актуальних питань, зокрема обліку в умовах воєнного стану та кризових ситуацій.

Необхідно підкреслити, що майже 13% від усіх досліджень пов'язані з удосконаленням бухгалтерського обліку у сільському господарстві, адже аграрний сектор України є однією з ключових галузей економіки, що забезпечує продовольчу безпеку, формує значну частку експорту та сприяє регіональному розвитку. При цьому воєнні дії та гуманітарна криза вимагають перегляду облікової політики, методів оцінки активів та механізмів державної підтримки агросектору.

Зазвичай дисертаційні дослідження, окрім облікового аспекту, містять розділ, у якому розглядаються методи аналізу, контролю чи аудиту досліджуваних об'єктів. Однак існують роботи, що зосереджені виключно на

розробці методології аналізу та аудиту. За останні п'ять років частка таких досліджень склала 13%. Водночас серед 54 захищених дисертацій лише 5 робіт (9%) були присвячені питанням оподаткування – тематиці, яка безпосередньо відображена у назві спеціальності. Наукові дослідження у сфері податкового обліку спрямовані на розробку ефективних механізмів податкового планування, аналіз впливу змін у податковому законодавстві на фінансовий стан підприємств, а також розробку заходів щодо мінімізації податкових ризиків.

Невелика кількість досліджень, присвячених оподаткуванню, пояснюється тим, що цей напрям охоплює відносно вузький сегмент облікової діяльності, зосереджений на процесах нарахування, сплати податків і підготовки податкової звітності. Зазвичай питання оподаткування розглядаються в межах фінансової науки як складова макроекономічного регулювання та інструмент впливу на фінансове управління підприємствами.

Натомість сучасна економіка вимагає комплексного підходу до дослідження процесів у сфері бухгалтерського обліку, аналізу, контролю та аудиту. А існуюча назва спеціальності «Облік і оподаткування» не відображає важливих складових цієї наукової галузі. Хоча у стандарті вищої освіти для спеціальності 071 «Облік і оподаткування» на третьому (освітньо-науковому) [6] рівні визначено, що об'єктом досліджень є організаційна, управлінська, економічна, контрольно-аналітична, консультаційна та експертна діяльність суб'єктів господарювання й установ державного сектору у сферах обліку, контролю, аудиту, аналізу та оподаткування, на нашу думку, некоректність назви спеціальності суттєво обмежує потенційні напрями наукових досліджень.

На нашу думку, нова назва спеціальності недостатньо охоплює аналіз як науковий напрям. Необхідно зазначити, що економічний аналіз є ключовим інструментом оцінки фінансового стану підприємств, ефективності використання його ресурсів, прогнозування розвитку бізнесу. Проте, виключення його з назви спеціальності формує уявлення про аналіз як другорядний процес, обмежує можливості проведення ґрунтовних досліджень у

сфері фінансово-економічного аналізу, а відповідно зменшує увагу до розробки новітніх аналітичних методик для оцінки ефективності діяльності підприємств.

Контроль – це невід’ємна складова фінансово-господарської діяльності, яка забезпечує надійність інформації та попередження ризиків. Однак через те, що цей аспект не представлений у назві спеціальності, контрольні функції не розглядаються як самостійний науковий напрям, що може призвести до меншого розвитку методик внутрішнього та зовнішнього контролю. Крім того, університети можуть недооцінювати контроль як ключову складову фінансового управління та залишати його поза освітніми програмами.

Окрім зазначених вище напрямів досліджень, поза увагою залишається й аудит, який відіграє ключову роль у забезпеченні достовірності фінансової інформації, мінімізації ризиків шахрайства та зміцненні довіри до фінансової звітності. Відсутність його в назві спеціальності знижує фокус на дослідження аудиторських методик і підходів, попри те, що вивчення інноваційних технологій в аудиті, зокрема автоматизованих аудиторських систем, штучного інтелекту та блокчейн-технологій, є актуальним і необхідним.

Таким чином, назва спеціальності «Облік і оподаткування» не повною мірою відображає весь спектр наукових досліджень у цій сфері, оскільки не включає аналіз, контроль та аудит. Це може спричиняти звуження наукових підходів, обмеження у розвитку дослідницьких тем і недостатню увагу до важливих економічних процесів. Тому доцільно розширити або уточнити назву спеціальності, щоб вона більш точно відображала сучасні потреби науки та практики. Враховуючи, особливості та роль кожного компоненту спеціальності та цілі навчання, передбачені стандартом вищої освіти [6] найбільш коректною вважаємо назву «Облік, аналіз та контроль».

Висновки і пропозиції. У сучасних умовах глобалізації, цифровізації та трансформації економіки бухгалтерський облік залишається важливою складовою інформаційного забезпечення всіх сфер економічного життя. Аналіз наукових досліджень свідчить про розширення їхньої тематики, зокрема у

напрямах обліку криптовалют, цифрових фінансових інструментів, інтеграції блокчейн-технологій та Big Data.

Після реформування системи вищої освіти України у 2015 році та впровадження спеціальності 071 «Облік і оподаткування» відбулися зміни у підготовці здобувачів наукових ступенів. Однак аналіз захищених дисертацій показує, що оподаткування не є центральною темою досліджень у межах цієї спеціальності, тоді як значний відсоток досліджень стосується аналізу, контролю та аудиту, які не відображені в назві спеціальності.

Для більш точного відображення напрямів наукових досліджень та відповідності сучасним вимогам доцільно змінити назву спеціальності 071 «Облік і оподаткування» на «Облік, аналіз і контроль». Це дозволить врахувати ключові аспекти бухгалтерської науки та забезпечити ширший спектр досліджень.

Список використаних джерел

1. Перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 року № 507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.02.2025).

2. Перелік галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.02.2025).

3. Про вищу освіту: Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 26.02.2025).

4. Національний репозитарій академічних текстів. URL: <https://nrat.ukrintei.ua> (дата звернення: 26.02.2025).

5. Кузьмінський Ю.А., Свірко С.В. Наукові дослідження в сфері бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту: стан, проблеми і орієнтири. *Фінанси, облік і аудит*. 2012. № 10. С. 315-321.

6. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 071 Облік і оподаткування для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 06 червня 2022 року № 526. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/06/07/071-Oblik.i.opodatkuvannya.dok.filos-526-06.06.2022.pdf> (дата звернення: 26.02.2025).